

1. lecke: Az európai integráció története, az EU kialakulása, alapvető információk

Tartalomjegyzék

1	TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS	2
1.1	Út az Európai Közösségekhez	2
1.1.1	Történelmi előzmények	2
1.1.2	A hidegháború hatásai	3
1.2	A Közösségek megalakulása	5
1.2.1	A Benelux együttműködés	5
1.2.2	Az Európai Szén- és Acélközösség	5
1.2.3	A Spaak-jelentés	6
1.2.4	A Római Szerződés	7
1.3	Az Európai Közösségtől az Európai Unióig	9
1.3.1	A dinamikus gazdasági fejlődés és politikai feszültségek évei	10
1.3.2	Nagy-Britannia útja a Közösségbe	11
1.3.3	Az integráció mélyítésének terve a világgazdasági válság árnyékában	11
1.3.4	A Tindemans-jelentés	12
1.3.5	Bővülés a mediterrán országokkal	13
1.3.6	Újabb kísérletek az integráció fejlesztésére	13
1.3.7	Az egységes belső piac felé	14
1.3.8	A Fehér Könyv	15
1.3.9	Az Egységes Európai Okmány	16
1.3.10	A Maastrichti Szerződés	16
1.3.11	A bővülés újabb hulláma	18
1.4	Az Amszterdami Szerződés és a keleti bővülés kilátása	19
1.4.1	A lisszaboni stratégiától az „alkotmányozáson” át a 27 tagú Európai Unióig	19
1.5	A Lisszaboni Szerződés	21
1.6	A 2008-as gazdasági válság és utóhatásai	25
1.7	Az EU-t napjainkban is próbára tevő kihívások	26

Az olvasólecke ajánlott feldolgozási ideje: 35-45 perc

1 TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

1.1 Út az Európai Közösségekhez

1.1.1 Történelmi előzmények

A **XIX. sz. folyamán** a szabad verseny időszakában a **gazdasági integráció intézményei kezdtek megjelenni Európában**. Az I. világháború megtörte ezt a folyamatot, s a két világháború közötti évtizedekre inkább az államhatárok megerősödése, a gazdaságok elszigetelődése, a protekcionizmus elterjedése lett jellemző. A II. világháború katasztrófája végképp azt mutatta, hogy új utakat kell keresni Európa számára. Megkérdőjeleződött, hogy a feltétlen ragaszkodás a nemzeti szuverenitáshoz, a széttöredezett európai gazdaság alkalmas keret-e a továbbiakban. Hiszen a civilizációjára oly büszke Európa két nagy nemzetállama, Franciaország és Németország alig száz év leforgása háromszor állt háborúban egymással, amiből kettő ráadásul világháborúk középpontja volt.

Egy új **Európai Egyesült Államok** létrehozásának gondolatát a nagy tekintélyű brit politikus, **Winston Churchill** vetette fel híres beszédében, amelyet a zürichi egyetemen mondott el **1946** szeptemberében. Az új Európa alapját a francia–német megbékélés képezné. Az Európai Egyesült Államok regionális rendszeréhez az első lépést egy Európa Tanács felállítása jelentené, amelynek francia–német vezetése lenne. E mellett a szervezet mellett Nagy-Britannia, a Brit Nemzetközösség, az USA és remélhetőleg a Szovjetunió „jó barátként” állna. Egyebekben nem nyilatkozott arról, hogy Nagy-Britannia milyen más szerepet játszana az Európai Egyesült Államokban.

Az európai egység gondolata a kontinensen is megtalálta a maga nagyformátumú képviselőit. A francia **Jean Monnet** alakja kiemelkedő, de az európai egység elkötelezett híve a francia, lotharingiai származású **Robert Schuman**, **Konrad Adenauer** Németországban, **Paul Henri Spaak** Belgiumban, **Alcide de Gasperi** Olaszországban. A háború után **Európa-szerte kereszténydemokrata pártok** kerültek kormányra, amelyek ideológiájában a nemzeti identitást megelőző minőség volt a közös keresztény európai örökség, így hajlottak a szupranacionális megoldások felé.

Az európai eszme többféle politikai, világnézeti beállítottságú mozgalom, szervezet, párt programjába is bekerült. Az 1948. májusi Hágai Kongresszuson világossá vált az európai egység két koncepciója. Az egyik, a maga korában **föderalistának** nevezett, nemzetek feletti intézményrendszer létrehozását képzelte el. Ezt az elképzelést a franciák, belgák, hollandok és olaszok vallották magukénak. A másik a nemzeti szuverenitás csorbítása nélkül multilaterális egyezményekben gondolkodott, ez utóbbit **unionistáknak** nevezték és a britek és a skandinávok támogatták inkább. A kongresszus az unionisták győelmét hozta. A következő évben, **1949. május 5-én**, a londoni konferencián **felállították az Európa Tanácsot**. Az alapító államok az Egyesült Királyság, Franciaország, a Benelux államok, Svédország, Norvégia, Dánia, Olaszország és Írország voltak, jelenleg 48 tagja van¹. **Célja az emberi jogok és pluralista demokrácia védelme, az európai kulturális identitás erősítése**. Az **Emberi Jogok Európai Konvencióját** 1950-ben fogadták el, amelyben foglalt jogok védelmére az **Emberi Jogok Európai Bizottsága és az Emberi Jogok Európai Bírósága** hivatott. Ma az Európa Tanács a társadalmi élet úgyszólván minden területén (média, jogi együttműködés, egészségügy, oktatás, sport, helyi önkormányzatok stb.) a honvédelem

¹ 2017. június 20-i állapot szerint. <http://www.coe.int/en/web/portal/home>

kivételével törekszik hozzájárulni a problémák megoldásához. Az Európa Tanácsnak **nincsenek szupranacionális jogosultságai**.

1.1.2 A hidegháború hatásai

Sokkal **tartósabb** eredményt hoztak azok a körülmények, amelyek egy **gazdasági integráció irányába** mozdították a nyugat-európai államokat. A politikai integrációban gondolkodó politikusok maguk is tisztában voltak azzal, hogy a politikai közeledést elő kell készíteni a gazdaságok egymásba építésével. A külpolitikai környezet alakulása, a hidegháború is azt „üzente”, hogy szükség van egy gazdaságilag erős, ennél fogva politikailag is stabil Nyugat-Európára.

A II. világháború után az USA még abban a hitben élt, hogy folytathatja a 30-as évek közepétől kezdett liberalizáló külkereskedelmi politikáját, s mint a győztes szuperhatalom, ebben a szellemben alakíthatja a világgazdaságban is a játékszabályokat. Az ENSZ keretében szerettek volna létrehozni egy **világkereskedelmi chartát**. Azonban a háborúban legyöngült gazdaságú országok csak egy olyan „felvizezett” változatot voltak hajlandók elfogadni, hogy azt 1948-ban az USA kongresszusa nem ratifikálta.

A genfi tárgyalások mégsem voltak eredménytelenek, mert 23 ország 123 bilaterális egyezményt kötött a vámtarifák csökkentéséről. Az ENSZ Gazdasági és Társadalmi Tanácsa az elért eredményeket összefoglalta egy általános dokumentumban. Ez szolgált később alapul az **Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezményhez** (General Agreement on Tariffs and Trade = GATT), amelyet **1947-ben** 23 állam kötött meg².

A GATT születésekor azonban már világos volt, hogy a világgazdaság liberalizálása nem oldja meg a háború utáni időszak problémáit. A nyugat-európai gazdaságok nehezen álltak talpra, 1947-ben még mindig élelmiszerimportra szorultak az USA-ból. Ezzel szemben a Szovjetunió kész volt arra, hogy betöltse azt az űrt, amelyet Németország és Japán hagyott maga mögött a vesztes háború után. Az amerikai politika aktívabb lépésekre szánta el magát.

1947. március 12-én *Truman elnök* a kongresszushoz intézett üzenetében ígéretet tett arra, hogy az USA a jövőben támogatást nyújt azoknak az államoknak, amelyek a kommunizmus ellen küzdenek, különösen, ha a Szovjetunió közelében fekszenek.

A **Truman-doktrína** meghirdetését követte Marshall külügyminiszter beszéde 1947. június 5-én a Harvard Egyetemen, amelyben bejelentette, hogy megindítják az **Európai Újjáépítési Programot** (European Recovery Program), amely azután **Marshall-terv**, illetve -segély³ néven vált közismertté. A szegénység és a káosz felszámolását tűzte ki célul, és a segítséget a Szovjetunió számára is felajánlotta. A sztálini vezetés ezt nem fogadta el, ami Jugoszlávia kivételével a többi kis kelet-közép-európai ország részvételének lehetőségét megpecsételte.

A **segélyprogram lebonyolítására** született meg **1948. ápr. 16-án** az **Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete** (Organization for European Economic Co-operation = **OEEC**).

² A GATT-nak azután ötven éven keresztül fontos szerepe volt a világkereskedelem szabályozásában. 1995-ben jött létre a *Világkereskedelmi Szervezet* (World Trade Organization = WTO), amely fokozatosan felváltja a GATT-ot, azon kívül magába foglalva a szolgáltatásokra vonatkozó kereskedelmi egyezményt (General Agreement on Trade in Services = GATS) és a szellemi tulajdonjogokra vonatkozó kereskedelmi egyezményt (Agreement on Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights = TRIPS).

³ A Marshall-terv négyéves volt (1948 és 1951 között hajtották végre), 17 európai országra terjedt ki. Az amerikai kormány 13,3 milliárd dollárt folyósított (akkori árakon!), ami az USA GNP-jének 1,2%-át, a központi költségvetés 15%-át tette ki. A pénzügyi támogatás 90%-a segély volt.

A szervezet működésében a francia elképzelésekkel szemben az a brit álláspont győzött, amely fenntartotta a résztvevők teljes nemzeti szuverenitását, mindemellett az OEEC sem élvezett semmilyen szempontból függetlenséget a kormányokkal szemben. Az OEEC Tanácsának bábáskodása mellett jött létre **1950-ben az Európai Fizetési Unió**, amely a többoldalú nemzetközi elszámolások elősegítésével járult hozzá a világkereskedelmi kapcsolatok normalizálásához. A Tanács első elnöke Paul Henri Spaak volt, aki az európai integráció fejlesztésében a későbbiekben kiemelkedő szerepet játszott. A Marshall-terv sikeresen megalapozta a gyors nyugat-európai újjáépítést, a szovjet terjeszkedés korlátozását, és egyben piacot biztosított az USA számára.

Az OEEC nem tűnt el a Marshall-terv végrehajtásával. Feladata a tagállamok közötti kereskedelmi és fizetési forgalom akadályainak elhárítása. A kvóták 90%-át 1960-ra leépítették, a vámok csökkentésében, ill. egyéb akadályok felszámolásában viszont nem alakult ki egyetértés. Ezért inkább más nemzetközi ügyekkel kezdtek foglalkozni. **1961-ben** 20 állam, a fejlett ipari demokráciák írták alá azt a konvenciót, amely megalapította a **Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezetét** (Organization for Economic Co-operation and Development = **OECD**). Az akkoriban 24 tagállamot tömörítő szervezet (19 európai ország valamint az USA, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, Japán) a gazdaság- és szociálpolitikák összehangolásának fóruma, amelybe a „vasfüggöny leomlása” óta Csehországot és Magyarországot is felvették⁴.

A hidegháború folyamán **a szocialista tábor is szerveződött. 1947. okt. 5-én** Belgrádban megalakult a **Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája** (Komminform). A kelet-közép-európai kis országokban végbement a kommunista pártok hatalomátvétele, majd **1949. jan. 25-én** a Szovjetunió vezényletével létrehozták a sokkal inkább politikai, mint **gazdasági indíttatású Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát** (KGST), amely 1991-ig működött.

Mintegy válaszként **1949. ápr. 4-én** alakult meg az USA, Kanada és 10 nyugat-európai ország részvételével az **Észak-Atlanti Szerződés Szervezete** (North Atlantic Treaty Organization = NATO). A közös védelmi rendszer kiépítésére ösztönzött az 1948. június 24. és 1949. május 12. között fennálló szovjet blokád Nyugat-Berlin körül. Ugyanis a nyugati megszállási zónákban végrehajtott német valutareformot a Szovjetunió sérelmezte, körülvette Nyugat-Berlint, amelyet majd egy évig léghídon keresztül láttak el a szövetséges hatalmak.

A NATO-t megelőzően már létrejött egy *védelmi kezdeményezés*. 1948. március 17-én aláírták a *Brüsszeli Paktumot*. A brit külügyi államtitkár, *Ernest Bevin* januárban gyújtó hangú beszédben hívta fel a figyelmet, hogy a nyugat-európai szabad nemzeteknek „spirituális közösséget” kell alkotniuk a szovjet politikával szemben. A paktumot öt állam írta alá, az Egyesült Királyság, Franciaország és a Benelux államok. Az együttműködést nemcsak katonai téren, hanem gazdasági, kulturális, szociális területen is tervezték, azaz egy regionális szervezet kezdeményéről volt szó. Az amerikai támogatást azonban elengedhetetlennek tartották a résztvevők, s a *Nyugat-európai Unió* (Western European Union = WEU) beleolvadt a NATO-ba.

A **koreai háború kitörése 1950-ben** világossá tette, hogy Nyugat-Németország nélkül a nyugat-európai csapatok nem lennének ütőképesek a Szovjetunióval szemben. Az USA nyomást gyakorolt a nyugat-európai kormányokra a német újrafegyverkezés érdekében.

⁴ Mára már 35 tagja lett. <http://www.oecd.org/>

Franciaország az ebből feltételezett veszélyeket úgy akarta korlátozni, hogy az Európai Szén- és Acélközösség (amelyről a későbbiekben bővebben lesz szó) hat tagállamának részvételével fel akarta állítani az *Európai Védelmi Közösséget* (European Defence Community). 1952-ben a szerződést aláírták, de a *Pleven-terv* néven ismertté vált kezdeményezést végül éppen a francia parlament nem ratifikálta 1954-ben, mert Nagy-Britannia nem volt hajlandó csatlakozni. Ezzel egyúttal a föderalista elképzeléseknek is befellegzett. 1953–54-ben ugyancsak az Európai Szén- és Acélközösség tagállamai között tervezték az *Európai Politika Közösség* létrehozását, ami az Európai Védelmi Közösséggel együtt megbukott.

A nyugatnémet nemzeti hadsereg befogadására a Brüsszeli Paktumot élesztették újjá, amelyet Nyugat-Németország és Olaszország is aláírt. A Nyugat-európai Unió mint kormányközi szervezet a NATO részeként működik, egészen a legutóbbi időkig nem túl nagy jelentőséggel. A szocialista rendszerek összeomlása után új feladatok elé néz Európa, amelyhez új kereteket kell találni. A délszláv válság még jobban aláhúzta ennek a jelentőségét.

1.2 A Közösségek megalakulása

A Közösségek megalakulása előtt érdemes némi figyelmet szentelnünk annak az együttműködésnek, amit a Benelux államok kezdtek még 1944-ben. A későbbiekre nézve fontos kísérletnek bizonyult.

1.2.1 A Benelux együttműködés

Még az emigrációs kormányok Londonban elhatározták, hogy **1948-tól vámuniót** hoznak létre, amelynek később *gazdasági unió*vá kell alakulnia. 1954-től a tőke, 1956-tól a munkaerő szabad áramlását valósították meg. 1960-tól egységes belső piacról beszélhetünk. Az együttműködés rendkívül sikeresnek bizonyult. Az egymás közötti forgalom dinamikusan nőtt, a gazdasági struktúrák a verseny következtében ésszerűsödtek, a termelés hatékonyabbá vált. A Benelux tapasztalatok biztatóak voltak egy szélesebb körű integráció számára is.

1.2.2 Az Európai Szén- és Acélközösség

Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia szükségesnek tartotta, hogy Nyugat-Németország nehézipari kapacitása, mindenekelőtt acélipara helyreálljon, hogy segítsen a szovjet hatalom és terjeszkedés ellensúlyozásában. Franciaország érthető történelmi okok folytán rendkívül bizalmatlan volt Nyugat-Németországgal szemben, ezért a Ruhr-vidéket feltétlenül ellenőrzés alatt akarta tartani. Az 1948-ban felállított *Nemzetközi Ruhr Hatóságot* azonban sem a szövetséges hatalmak nem tekintették tartós megoldásnak, sem Nyugat-Németország nem fogadta el önállósága ilyetén korlátozását.

Jean Monnet készített egy **javaslatot**, amely nemcsak a fenti probléma kezelésére látszott alkalmasnak, hanem egy új európai intézményrendszer létrehozása első lépésének is. Monnet a francia Commissariat du Plan vezetőjeként meggyőzte Schumant, hogy elfogadja a tervét, amely azután **Schuman-terv** néven vált ismertté.

Az elképzelés szerint egy főhatóság ellenőrizné a francia és a német szén- és acéltermelést. Franciaország számára ez biztosítaná a német szén Nyugat-Németország önkéntes beleegyezésével. A főhatóság szupranacionális jogokkal rendelkezne. A szervezet nyitott lenne mások számára is.

1951. április 18-án hat ország, Franciaország, Nyugat-Németország, Olaszország és a Benelux államok részvételével a **Párizsi Szerződés** létrehozta az **Európai Szén- és**

Acélközösséget, rövidebb nevén *Montánuniót* (European Coal and Steel Community = ECSC), amelynek első elnöke Jean Monnet lett. A szerződés 1952. július 25-én lépett hatályba. Más országok – köztük Nagy-Britannia – nem akartak csatlakozni egy szupranacionális jogokat birtokló szervezethez.

Az ECSC a *francia tervgazdálkodási nézetek* jegyeit viselte. A **Főhatóság** a tagországok gazdasági szereplőire nézve közvetlenül intézkedéseket hozhat. Hiány vagy túltermelés esetén az árakat és a termelést szabályozhatja. A Közösség politikája kiterjed a szén- és acéliparban a képzésre, a foglalkoztatásra. A versenyt az árak áttekinthetősége és trösztellenes törvények biztosították. A tagállamoknak el kellett törölniük az érintett szektorokban a vámokat, mennyiségi korlátozásokat, a szállításra vonatkozó megkülönböztető jogszabályokat.

A Főhatóság felett a **Gyűlés** (Assembly), a későbbi Európai Parlament elődje gyakorolt demokratikus ellenőrzést, amely kezdetben a tagországok parlamentjeinek képviselőiből állt. A jogvitákat a **Bíróság**on lehetett eldönteni. A Főhatóság politikáját és a tagállamokét a **Miniszterek Tanácsa** hangolta össze. Jóváhagyása szükséges volt a Főhatóság legfontosabb döntéseinek végrehajtásához. Az esettől függően a döntéseket egyhangúlag vagy minősített többséggel hozták. Látni fogjuk, hogy a Montánunió szervezeti felépítésével az Európai Közösségek modellje született meg.

Az ECSC működésének hatásai kedvezőek voltak. 1958-ra sikerült felszámolni a kereskedelmi korlátokat a tagállamok között, a két szektorban a forgalom lényegesen megnőtt, az árak stabilak voltak, a kartellek uralmát visszaszorították. A problémát a szénhidrogének előtérbe kerülése okozta, amely a szénbányászatban okozott súlyos foglalkoztatási gondokat, illetve ezeknek a körzeteknek a hanyatlásához vezetett.

1.2.3 A Spaak-jelentés

A katonai és politikai integráció lehetőségének illuzórikus volta új területek felé fordította az európai integráció híveit. Monnet kidolgozott egy tervet, amely a Főhatóság alá rendelve az integrációt az atomenergia területére is kiterjesztené. Feltételezte, hogy az atomenergia békés felhasználásában, a közös kutatásokban érdekközösség áll fenn a „hatok” között.

A Benelux államok és Nyugat-Németország integrációpárti politikusai más oldalról közelítették meg a kérdést. Itt a viták a gazdasági integrációról folytak, hiszen a háború utáni protekcionizmus, a devizagazdálkodás kötöttségei korlátozták a kereskedelmet, a tőke szabad mozgását. A holland külügyminiszter, *Beyen* szakértői előkészítő munkáját alapul véve az akkori belga külügyminiszter, Paul Henri Spaak vezetésével bizottságot bízta meg, hogy dolgozza ki az atomenergia közösség és a közös piac létrehozásának tervét is.

A Spaak-féle bizottságba a hatok szakértőin kívül meghívták Nagy-Britannia képviselőjét is. Amikor azonban állást kellett volna foglalnia, hogy kormánya részt akar-e venni az európai vámunióban, a küldöttség inkább visszavonult.

A **Spaak-jelentés**, amely a külügyminiszterek **1956** májusában tartott velencei konferenciájának anyagául szolgált, arra a kérdésre akart gyakorlatias választ adni, hogy **a hatok mit tehetnek a gazdasági integráció érdekében**. A jelentés a célok és eszközök átfogó struktúráját fogalmazta meg a nemzetközi együttműködés tapasztalataira építve. A Montánunió működése azt mutatta, hogy a részleges integráció már elérte a határait, a gazdaság egészének integrációjában érdemes gondolkodni, csak az atomenergia-szektor leválasztva. Ennek konkrét módjáról megoszlottak a vélemények. A vitákról érdemes néhány

szót szólni, mert a bennük megmutatkozó különböző beállítottságok különböző formákban a mai napig végigkísérik az integráció történetét.

A nyugat-német és benelux szakértők a közös piacon egy kiterjedt *nyugat-európai gazdasági térség* létrehozásának eszközét látták. Ezzel szemben a francia és az olasz szakértők inkább egy *dirigista iskola* nézeteit követték. Egy szorosabb gazdasági csoportosulás hívei voltak, de fenn akarták tartani a hagyományos protekcionizmusukat az ipar és a mezőgazdaság területén. A többségi álláspont a vámunió mellett döntött, amelyet a közös piac kiindulópontjának tekintettek, amely köré egy egységes belső piacot lehet építeni. A szélesebb gazdasági integráció pedig reményeik szerint további politikai egységesülés felé vezethet. Az intézményi megoldásoknál az ECSC struktúráját vették mintául.

1.2.4 A Római Szerződés

A Spaak-jelentés nyomán dolgozták ki azt a szerződést, amelyet **1957. március 25-én** írt alá Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország. Ezzel megszületett az **Európai Gazdasági Közösség (EGK)** és az **Európai Atomenergia Közösség (Euratom)**.

Több történelmi körülmény összejártsága abba az irányba hatott, hogy a tagországok felülemelkedtek érdekellentéteiken.

- Az USA egyfelől elfogadta a nyugat-európai integráció szükségességét, mert ezzel a Nyugat egésze erősödik. A várhatóan fokozódó versenyhez saját gazdaságát elég versenyképesnek tartotta. Másfelől a nyugat-európai országok elérkezettnek látták, hogy a két szuperhatalom, az USA és a Szovjetunió között Nyugat-Európa önállóbb szerephez jusson.
- Az új világpolitikai helyzetet jellemezte, hogy az *1956-os szuezi válságban* az angol-francia-izraeli csapatokat a két szuperhatalom felhívása állította meg. Ez Franciaország számára fájdalmasan bizonyította, hogy világpolitikai befolyása csökkent. A francia kormány és a Nemzetgyűlés integrációpárti álláspontra helyezkedett.
- Franciaország és az NSZK kapcsolatát nagyban megjavította, hogy szerződéssel rendezték a *Saar-vidék* helyzetét.
- A *magyarországi szovjet intervenció* szintén a szorosabb nyugati együttműködés szükségességét igazolta.

A **Római Szerződés** az EGK feladataként a következőket jelölte meg: „a közös piac megteremtésével, valamint a tagállamok gazdaságpolitikájának fokozatos egymáshoz közelítésével az egész Közösségben a gazdasági tevékenység harmonikus fejlődésének előmozdítása, fokozott és kiegyensúlyozott bővítése, stabilitásának fokozása, az életszínvonal gyors ütemű emelése, valamint a Közösséghez tartozó országok szorosabb kapcsolatainak kiépítése.” (2. cikkely)

„A Közösségnek a 2. cikkely szellemében folyó tevékenysége a jelen Szerződés értelmében és a benne előírt időrend szerint magában foglalja

- a) a tagállamok között az áruimportra és -exportra szokásos **vámok és mennyiségi korlátozások**, valamint az összes hasonló következményekkel járó intézkedés **eltörlését**;

- b) **közös vámtarifa és közös kereskedelempolitika** bevezetését kívülálló országokkal szemben;
- c) a tagországok között a **személyek, szolgáltatások és a tőke szabad forgalmát** gátló akadályok megszüntetését;
- d) **közös politika** bevezetését a **mezőgazdaság** területén;
- e) *közös politika* bevezetését a **közlekedés** területén;
- f) olyan rendszer intézményesítését, amely a közös piac területén folyó **szabad versenyt megóvjva az eltorzítástól**;
- g) olyan eljárások alkalmazását, amelyek révén a tagállamok **gazdaságpolitikája koordinálható** és a fizetési mérlegben mutatkozó egyensúlyhiány orvosolható;
- h) a tagállamok **jogszabályainak egyeztetését**, amennyiben azt a közös piac szabályszerű működése megkívánja;
- i) az **Európai Szociális Alap létrehozását**, hogy javítsa a dolgozók munkavállalási lehetőségeit, és lehetővé tegye életszínvonaluk emelkedését;
- j) az **Európai Beruházási Bank létesítését** a Közösség gazdasági növekedésének előmozdítása érdekében, új erőforrások feltárása révén;
- k) a **társulást a tengerentúli országokkal és térségekkel** a kereskedelem fokozása, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődésnek közös erőfeszítéssel történő előmozdítása érdekében.” (3. cikkely)

A szerződés gazdaságfilozófiája a német piacgazdaság filozófiájához állt legközelebb. Azt a *német neoliberális iskola* képviselői is elfogadták, hogy a szabad kereskedelem szabályai önmagukban nem lennének elegendőek, egy kifele védett belső piacon kell érvényesülnie a szabad versenynek. A francia szakemberek közül egyre többen felismerték, hogy a tervezésről alkotott elképzeléseik felett eljárt az idő, és az iparukat a saját érdekükben ki kell tenniük a nemzetközi versenynek.

A 3. cikkelyből kitűnik, hogy az agrárpolitikát kivették az általános rendelkezések közül, hiszen egyetlen országban sem érvényesült a szabad verseny ezen a területen. A szerződésben azonban, mint az agrárpolitika tárgyalásánál ezt látni fogjuk, a részletes kidolgozást a későbbiekre utalták.

A regionális, az energia, az iparpolitika mind olyan témák voltak, ahol az erős nemzeti érdekek mellett nem tudtak közös politikát kialakítani. A gazdaság- és monetáris politikák összehangolása laza maradt, Franciaország nem akart túl sokat feladni a nemzeti szuverenitásból, az NSZK pedig attól félt, hogy a közös politikák kapcsán a tervgazdasági megoldások juthatnak uralomra.

Francia követelésre került a szerződésbe a tengerentúli területekről szóló rendelkezés, amely mögött kormányfők 1957. februári párizsi megegyezése állt. Ezen Adenauer kancellár a gyarmatok pénzügyi támogatására tett ígéretet, amely Franciaország számára garantálta gyarmati pozícióinak megőrzését.

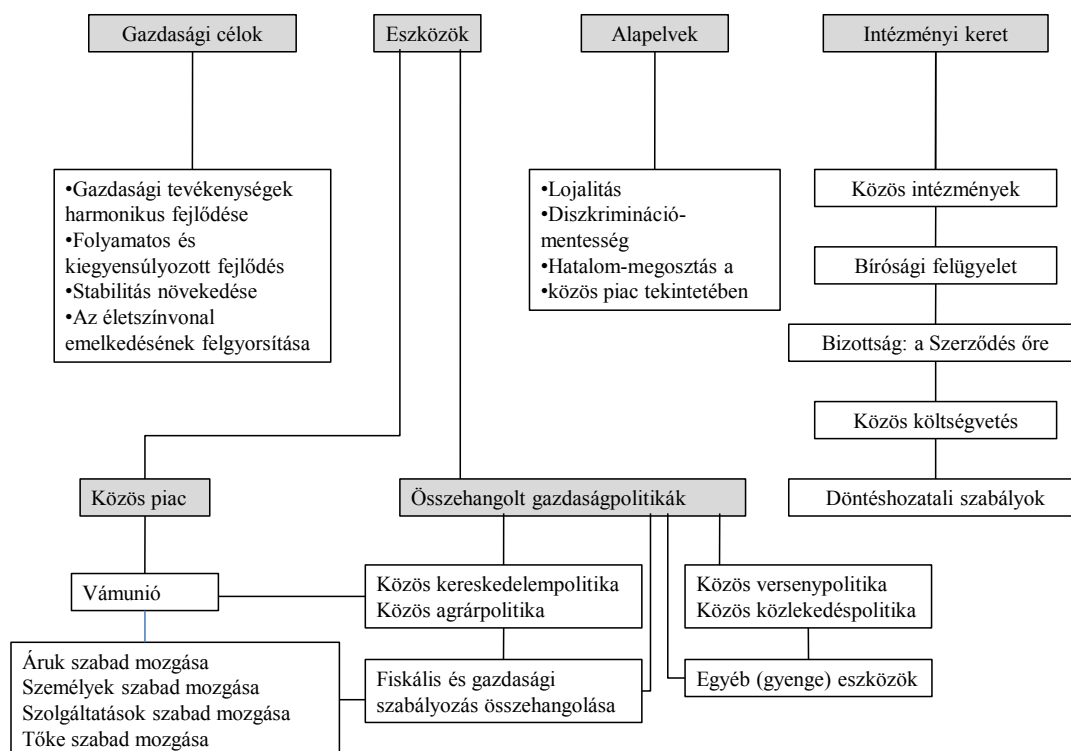
A szerződéssel életre hívott intézményrendszer – amelynek részletes bemutatására a későbbiekben kerül sor – két elv között egyensúlyozott. A Bizottság a szupranacionális elemeket testesítette meg, míg a Tanácsot kormányközi szervezetként alkották meg.

Összességében tehát egy sor kompromisszumot tartalmazó szerződés aláírására került sor, amely azonban egy évtizedre elegendő mozgásteret biztosított a gazdasági integráció fejlődéséhez.

A Római Szerződéssel az EGK-n kívül egy másik is létrejött, az **Európai Atomenergia Közösség**. Célja az **atomenergia békés felhasználásának fejlesztése**. Akkoriban a környezetvédelmi aggályok még nem voltak jelentősek, annál keményebb tapasztalatokkal szolgált a szuezi válság a nyugat-európai energiaellátás sebezhetőségéről.

Az Euratom konkrét célja a közös piac megvalósítása ezen a téren is, a közös kutatások, beruházások, infrastruktúra előmozdítása, a biztonság és annak a biztosítása, hogy a nukleáris anyagokat csak a szándékolt célokra használják fel.

Az Euratom **nem jutott lényeges szerephez**, mert az atomenergia-politikát a nemzetállamok nem szívesen engedték ki a kezükből, ebben a folyamatban de Gaulle járt az élen. Az Euratom egy meglehetősen jelentéktelen ügynökséggé vált, amelynek fő tevékenysége a kutatások támogatására szorítkozott.

1. ábra. A Római Szerződés gazdasági struktúrája

Forrás: Pelkmans (2001) 32. o.

1.3 Az Európai Közösségtől az Európai Unióig

Az EK tulajdonképpeni történetét a három Közösség létrejöttétől, azaz a Római Szerződés aláírásától számíthatjuk, amikor a meglévő Montánunió mellé megszületik a Gazdasági Közösség és az Atomenergia Közösség. Az 1973-as olajárrobbanásig a Közösségek, különösen a Gazdasági Közösség dinamikus fejlődést mutattak. Az ezt követő évtized néhány kísérlettől eltekintve csak a tagállamok számának bővülésében hozott lényeges változást. A nyolcvanas évek elejétől a kilencvenes évek elejéig az integráció mélyítése volt napirenden, az Európai Unió létrehozása. 1995. január 1-jével az újabb bővülés után a tizenöt tagállam már bizonyosan nem működhet abban az intézményi keretben, amelyet eredetileg hat számára

dolgoztak ki. A szocialista rendszer széthullásával radikálisan megváltozott a Közösség nemzetközi környezete és az EU kapuján kopogtató kelet-közép-európai államok sorsáról is dönteni kell. Tehát bizonyosra vehetjük, hogy a 90-es évek elején új szakasz kezdődött az EU történetében.

1.3.1 A dinamikus gazdasági fejlődés és politikai feszültségek évei

A közös piac kialakításának alapvető közgazdasági feltétele az áruk és a termelési tényezők szabad mozgása. Ennek első, látványos lépése a **vámunió** megteremtése volt. 12 éves átmeneti időt szántak a vámok egymás közötti fokozatos lebontására és egységes külső vámok bevezetésére. Azonban már 10 év alatt, 1968. július 1-jére befejeződött a folyamat. A külső vámok az 1957. január 1-jén egyes tagállamokban fennálló vámok számtani átlagai lettek. A vámokat lényegesen csökkentették a GATT tárgyalások 60-as évek közepén tartott Kennedy-fordulóján. Ez azért is jelentős esemény volt, mert az EK ekkor jelent meg a nemzetközi szinten mint egység, mint a szuperhatalmak mellett számottevő hatalom.

Kétségtelen tény, hogy a **60-as évek a dinamikus növekedés évei** voltak a hatok számára. A növekedés üteme (évi 5% körül) kissé meghaladta az európai OECD országok átlagát. Az USA-t erőteljesen túlszárnyalták, Japánt természetesen nem. Az inflációs ráta enyhén emelkedett, de nem veszélyes mértékben (évi 2–3% körül mozgott), a foglalkoztatás szinte teljes volt. A tőkeáramlás ebben az időszakban csekély volt. A Közösségen belüli munkaerőmozgás leginkább a dél-olaszországi szakképzetlen munkások vándorlását jelentette.

Arról azonban már megoszlanak a vélemények, hogy a jó gazdasági eredmények mennyiben köszönhetőek a vámunióknak. A világgazdaság egészében kedvező folyamatok uralkodtak, még tartott a **háború utáni gazdasági csoda** lendülete. Így a vámunió kialakításával járó nehézségek könnyebben kezelhetőek voltak. Ugyanakkor a vámunió maga is előnyös feltételeket biztosított a gazdasági növekedéshez. A protekcionizmus híveinek féltelmei nem igazolódtak. Minden országban minden iparágban nőtt az export és az import. A munkamegosztásból, a specializációból, a méretgazdaságosságból származó előnyöket jobban kihasználták.

A dinamikus gazdasági fejlődés mellett politikai feszültségek tarkították ezt az időszakot. A feszültségek forrása többször is visszavezethető arra, hogy **Charles de Gaulle 1958-as** elnökségével egy új, a szupranacionális intézmények helyett **kormányközi szervezetekben** és mindenek felett **nemzetállamban gondolkodó** politikai irányzat lett a meghatározó. Ennek megfelelően ellenezte Franciaország, hogy az akkor még Gyűlés néven ismert későbbi Európai Parlament költségvetést felügyelő jogkörét kiterjesszék. Hasonlóképpen az ún. „**üres székek politikája**” által 1965. július 1-jétől megakadályozta de Gaulle, hogy áttérjenek a döntéshozatalban a többségi elvre. A kiutat az 1966 januárjában elfogadott **luxemburgi kompromisszum** hozta el. Ennek lényege az volt, hogy a döntéshozatal során bármely ország jelezhetette, hogy „**nagyon fontos érdeke forog kockán**”, és ez elegendő lett ahhoz, hogy döntést csak egyhangúlag lehessen hozni. Ezzel de Gaulle gyakorlatilag korlátlan vétőjogot ért el, ami két évtizedre visszavetette az EK intézményrendszerének fejlődését, nagyban legyengítve azt. Mindez kiegészült egy gyanakvó Amerika-ellenességgel.

A szervezetrendszer egyébként komoly változáson ment keresztül abból a szempontból, hogy 1965-ben megkötötték az **Egyesülési Szerződést** (Merger Treaty), amelynek értelmében a három Közösség párhuzamos szerveit egyesítették **1967. július 1-jei** hatállyal. Az Európai

Parlament még ebben az időben is Gyűlés (Assembly) néven szerepelt, csak az Egységes Európai Okmány keresztelte át hivatalosan Parlamentnek.

1.3.2 Nagy-Britannia útja a Közösségbe

Nagy-Britannia szabadkereskedelmi elképzelései a hatok és az OEEC országok ellenállása miatt kútba estek, és az EGK létrejött. Ezért új szervezet létrehozására törekedett. **1960** januárjában Stockholmban sikerült tető alá hozni az **Európai Szabadkereskedelmi Társulást** (European Free Trade Association = EFTA), amelynek tagjai Nagy-Britannián kívül Ausztria, Dánia, Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország lettek. A szervezet 1970-ben Izlanddal és 1985-ben Finnországgal bővült. A nevéből is kitűnően szupranacionális célokat nem tűzött maga elé, a tagok csak **ipari vámmentességet** biztosítottak egymásnak.

Az EFTA megalakításakor Nagy-Britannia abból indult ki, hogy a Brit Nemzetközösség és az USA-hoz fűződő speciális kapcsolatai elegendő gazdasági mozgásteret jelentenek számára. Rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy mindezek együttvéve sem ellensúlyozzák az EGK-tagság hiányát. Ezért 1961-ben az angol kormány bejelentette csatlakozási szándékát az EK-hoz. A tárgyalások még Írországgal, Dániával és Norvégiával is megkezdődtek.

De Gaulle élesen ellenezte Nagy-Britannia felvételét, mert attól tartott, hogy ez az USA befolyását alapozza meg az EK-n belül. Hazai politikai helyzete szilárd volt, az NSZK-val, személy szerint Adenauer kancellárral kapcsolatai különlegesen jók voltak. Így de Gaulle 1963 januárjában a többi tagállam – különösen Belgium és Hollandia – tiltakozása ellenére vétót emelt a brit tagság ellen. 1967-ben Nagy-Britannia újra próbálkozott, ám de Gaulle hozzáállása nem változott.

1969-ben de Gaulle lemondott az elnökségről és Georges Pompidou követte egy egészen új Európa-politikával. A német gazdaság egyre erősödött és Nagy-Britannia immár inkább kívánatos ellensúlynak tűnt. A decemberi Hágai Csúcstalálkozón a tagállamok képviselői megállapodtak **Nagy-Britannia, Írország, Dánia** és Norvégia csatlakozásának feltételeiről. Végre megegyeztek az agrárpolitika saját forrásból történő finanszírozásáról.

1972 januárjában írták alá a szerződést a négy új tagállammal a csatlakozásról. Norvégiában azonban egy referendum elvetette a tagságot. Ezért azután **1973. január 1-jétől csak három állammal bővült az EK.**

Nagy-Britannia számára különösen kényes kérdés volt az agrárpolitika, hiszen a csekély mezőgazdasági termelés miatt nettó befizető lett a költségvetésbe. A 80-as évek közepén sikerült csak megnyugtató megoldást találni a problémára.

1.3.3 Az integráció mélyítésének terve a világgazdasági válság árnyékában

A **gazdasági és pénzügyi integráció** ügyének az adott nyomatékot, hogy a Bretton Woods-i pénzügyi rendszer szemmel láthatóan recsegett-ropogott. A Hágai Csúcson a téma fontosságában mindenki egyetértett, de a megoldási utakat lényegesen eltérően közelítették meg. A „**monetaristák**”, azaz Franciaország, Belgium, Luxemburg szerint a pénzügyi együttműködés alapozhatja meg a gazdaságpolitikák összehangolását. Az „**ökonomisták**”, azaz az NSZK, Hollandia és kevésbé határozottan, de Olaszország szerint is a monetáris unió csak a gazdaságpolitikák harmonizálásának eredménye lehet.

A Miniszterek Tanácsa 1970-ben a luxemburgi pénzügyminiszter, **Pierre Werner** vezetésével bizottságot állított fel, hogy jelentést készítsen a gazdasági és monetáris unió

bevezetéséről, amely még abban az évben el is készült. A jelentés azon az állásponton volt, hogy a pénzügyi és gazdasági kérdésekben párhuzamos megközelítésre van szükség. Harmonizálni kell a gazdaság- és költségvetési politikákat, központosítani a monetáris politikai döntéseket, létre kell hozni a jegybankok közösségi rendszerét, erősíteni kell az Európai Parlament ellenőrző szerepét. Elsőként korlátozni kell a közösségi valuták egymáshoz viszonyított árfolyammozgását, majd egy évtized alatt el kell jutni a közös valutához. A tervzet – a várható francia ellenállásra tekintettel – nem tért ki arra, hogy mindez milyen változásokat igényelne az intézményrendszerben. A Tanács – noha a feleknek különféle fenntartásaik voltak – **1971-ben** határozatot hozott a **gazdasági és monetáris unió** több szakaszban történő megvalósításáról.

Az eurooptimizmus utolsó fellángolása az 1972-es Párizsi Csúcsértekezlet volt. Noha már az árfolyamingadozások kordában tartása sem sikerült, ragaszkodtak az eredeti elképzelésekhez. A kitűzött, konkrét határidőhöz kötött célok irreálisnak bizonyultak, hiszen 1980. december 31-ig létre kellett volna jönnie a Gazdasági és Monetáris Uniónak. A monetáris, a tudomány- és kutatás-fejlesztési, valamint szociálpolitikában megfogalmazott feladathalmaz megvalósítását az **1973-as olajárrobbanás és az azt követő világgazdasági válság elsodorta**. Nem jutott más sorsra a politikai együttműködés mélyítésének terve sem.

1.3.4 A Tindemans-jelentés

A Gazdasági és Monetáris Unió tervének bukása nyomán az újjáélesztés érdekében három területen akartak továbblépni: bevezetni a közvetlen választásokat az Európai Parlamentben; intézményesíteni az állam- és kormányfők, valamint külügyminiszterek csúcstalálkozóját, azaz az Európai Tanácsot évente háromszor; megbízni **Leo Tindemans-t**, a belga miniszterelnököt, hogy készítsen egy jelentést az Európai Unió koncepciójáról.

1976 januárjára ez utóbbi a Tanács elé került, amely vegyesen tartalmazott általános, hosszú távú, elvi elképzeléseket és konkrét, azonnal végrehajtható teendőket. Néhány érdekessége a jelentésnek, hogy pl. nevesít bizonyos külpolitikai témaköröket, amelyekben a közös álláspont kialakítása kötelező, úgy mint az új gazdasági világrend, az Európa és az USA közötti kapcsolatok, a biztonság és a közvetlen földrajzi környezetben előforduló válságok kezelése. A 2017 évi uniós folyamatok és retorika tükrében szintén érdekes, hogy Tindemans nem tartotta lehetségesnek, hogy minden állam minden fázist egyszerre érjen el az egyes gazdasági területeken. Azoknak az államoknak, amelyek egy fejlettebb fázisba nem tudnak/akarnak belépni, el kell fogadniuk a Közösség által kijelölt célokat, a Közösségnek viszont segítséget kell adni a felzárkózáshoz. Ez a koncepció a „**kétsebességes**” **Európa** néven vonult be a köztudatba.

A Tindemans-jelentés az állampolgárok Európáját is szerette volna látni, a személyek teljes mozgásszabadságával, beleértve a diplomák kölcsönös elismerését. Az állampolgári jogok védelme magában foglalná a fogyasztói jogvédelmet és a környezet védelmét is.

Az Európai Tanács a kormányközi szervezetek súlyát növeli a szupranacionális megoldásokkal szemben. A Tindemans-jelentés a Bizottság pozícióját erősítené.

A jelentés azonban a Werner-jelentéshez hasonlóan elvázott a kedvezőtlen világgazdasági körülményeken. Érdemi lépés mindösszesen 1979-ben történt, amikor létrehozták az **Európai Monetáris Rendszert** (European Monetary System) és az **Európai Valuta Egységet** (European Currency Unit = ECU).

1.3.5 Bővülés a mediterrán országokkal

A hetvenes évek közepén **három mediterrán ország** szabadult meg katonai diktatúráitól, Görögország, Portugália és Spanyolország. Az előbbi két országnak ezt megelőzően voltak kapcsolatai a Közösséggel. Görögország 1962-ben az EK társult tagja lett, de a kapcsolatokat az 1967 és 1974 között uralkodó katonai junta befagyasztotta. Portugáliával mint az EFTA tagjával kötött az EK szabadkereskedelmi megállapodást.

A *politikai demokrácia helyreállítása* után mindhárom állam úgy látta, hogy stabilitásuk és gazdasági fejlődésük záloga az EK-tagság. 1975-ben Görögország, 1977-ben a két ibériai ország nyújtotta be csatlakozási kérelmét.

Az EK tagállamok számára nyilvánvaló volt, hogy a csatlakozással minőségileg új helyzet jön létre. Írországtól eltekintve még nem volt arra példa, hogy a bővítéssel ennyire megnöveljék a térség gazdasági különbségeit, hiszen alacsonyabb jövedelmű, elsődlegesen mezőgazdasági országokról volt szó, ami mind a regionális, mind az agrárpolitikát megterhelte.

A politikai belátás, hogy az új demokráciákat meg kell védeni az EK-tagsággal, erősebb volt, mint a gazdasági kényelmetlenségektől való félelem. A csatlakozási szerződés 1979. májusi aláírása után **1981. január 1-jétől Görögország**, az 1985. júniusi szerződés aláírása után **1986. január 1-jétől Portugália és Spanyolország** nyert bebocsátást.

Az EK-tagállamok részéről a német és francia szociáldemokrata pártok támogatóan léptek fel. Görögország esetében egészen más volt a helyzet, a csatlakozási szerződést a konzervatív kormány írta alá. A rövidesen helyükre lépő szocialisták viszont ellenérzéssel viseltettek a Közösséggel. Ez különösen az ibériai országok felvételi tárgyalásai során okozott sok gondot.

1.3.6 Újabb kísérletek az integráció fejlesztésére

1979-ben először választottak közvetlenül képviselőket az Európai Parlamentbe, akiknek jelentős többsége támogatta azt a gondolatot, hogy a Parlament folyamatosan ülésezzen. Altiero Spinelli, az egyik olasz képviselő más föderalista beállítottságú képviselővel együtt megalapította – az összejövetelük színhelyéül szolgáló strasbourgi vendéglő neve nyomán – a *Krokodil Klubot*. Kollégáikat a „Krokodil Levelek”-kel tájékoztatták céljaikról, tevékenységükről.

Ebből a kezdeményezésből **egy átfogó intézményi reformjavaslat** született. Ennek értelmében a Parlament a döntéshozatalban megnövelt szerepet kapna, a közösségi jogalkotás területe kibővülne, a szavazás módja a Tanácsban is főszabályként a többségi szavazás lenne. Olyan örökzöld témák is előkerültek, mint a gazdasági és pénzügyi unió ügye, kormányközi együttműködés keretében a kül- és biztonságpolitika. A szerződéstervezet akkor lépne hatályba, ha a tagállamok többsége ratifikálná, amennyiben azok lakossága eléri az EK lakosságának kétharmadát. 1984-ben az Európai Parlament elfogadta a szerződéstervezetet (Draft Treaty), de az egyes kormányok nem. Jelentősége mégsem elhanyagolható, mert hatása a későbbi reformoknál világosan kimutatható.

Az 1984 júniusában Fontainebleau-ban tartott csúcstalálkozón az Európai Tanács szánta el magát cselekvésre. Felállítottak egy ad hoc bizottságot az intézményi ügyek tanulmányozására, amelyet azután vezetője, James Dooge ír szenátor után Dooge-bizottsággként emlegettek. Az Európai Unió jól ismert problémaköreit vizsgálták, beleértve olyan lehetséges új közös cselekvési területeket, mint az egészségügy, az igazságszolgáltatás,

a terrorizmus elleni harc. A bizottság elődeinél a nemzetállamok szuverenitásának védelme szempontjából óvatosabb javaslatokat tett, de így is kivívta a britek, a dánok és a görögök ellenállását.

1985 júniusában a **Milánói Csúcson** nemcsak a Dooge-bizottság jelentése került terítékre, hanem a brit és a francia–német javaslat a politikai és biztonsági együttműködésről, a közösségi kereteken kívülre mutató, kormányközi Euréka technikafejlesztési program, amelyet Franciaország kezdeményezett és a Bizottság Fehér Könyve az egységes belső piacról. Ez utóbbit el is fogadták. Az Európai Tanács ezen kívül elhatározta egy kormányközi konferencia összehívását.

1.3.7 Az egységes belső piac felé

Az aranykor lezárulása után az 1973-as olajárrobbanás egy új, sokkal nehezebb korszak nyitánya volt. Az akkor megindult kedvezőtlen folyamatoknak sok tekintetben igazán a mai napig nem sikerült véget vetni.

A gazdasági növekedés hosszú távra lelassult. Ennek okai sokrétűek. Az energiaforrások drágulása végiggyűrűzött a gazdaság egészén, a gazdaság szektorai közül az ipar háttérbe került, míg a szolgáltatások előtérbe. A fejlett országokban a kereslet, és ami ezen belül különösen fontos, a tartós fogyasztási cikkek kereslete telítődött. A tényezők másik csoportja a nyugat-európai jóléti állam sajátosságaival függ össze. Az EK bérlétségei és a járulékos költségek rendkívül magasak, ami a térség versenyképességét nyilvánvalóan visszavetette.

Az 1973 utáni gazdasági válság világszerte szokatlanul kellemetlen tünetegyüttest, *stagflációt* mutatott. Az 1980-as évek elejéig nem sikerült az inflációt egy számjegyre szorítani. A 70-es évek közepén több országban 20% fölé is került. Míg az inflációt a 80-as évek közepe óta kordában tudják tartani, a magas munkanélküliség máig kísértő probléma. Az 1974–83 közötti időszakban a későbbi 12 tagállamra vetítve 6% körüli volt a munkanélküliségi ráta, amely azóta 10% körül stabilizálódott.

A gazdasági válság az egymás közötti kereskedelmet sem hagyta érintetlenül. A kapcsolatok dinamikus növekedése leállt, noha ekkorra már a kölcsönös függőség (interdependencia) elérte azt a mértéket, ami az integrációs folyamatokat visszafordíthatatlanná tette. Ez nem zárta ki, hogy az érzékeny termékeknél (főként acél-, textilipar) a *protekcionista megoldási kísérletek* uralkodjanak az egyes nemzetállamok szintjén.

A tőkeáramlás iránya a 60-as évekbeli USA – EK irányból megfordult, a leértékelt dollár a 70-es években az EK-ból az USA-ba vonzotta a tőkét. Az EK-ban a japánok a 80-as években jelentek meg a beruházások piacán. A 70-es évektől az EK vállalatai világgazdasági partnereikhez hasonlóan transznacionalizálódtak.

1983-tól a gazdasági **fellendülés szolid jelei** mutatkoztak. Ettől függetlenül általánossá vált a félelem, hogy Európa elmarad versenytársaitól, az USA-tól, Japántól. Az újonnan iparosodott országok (Dél-Korea, Tajvan, Brazília stb.) szintén kihívást jelentettek. Elemzések sorozata mutatta, hogy a műszaki rés megnőtt a versenytársakhoz képest – ezt részletesebben majd a kutatás-fejlesztési politika kapcsán vizsgáljuk majd –, az EK rugalmatlanul követi a világgazdaság strukturális változásait. Noha a megítélést lehet árnyalni, az alapvető problémák tagadhatatlanok. Euroclerosisról beszéltek, arról, hogy Európa ipari múzeumává válhat. Nem volt vitatható, hogy a világgazdasági tévesztésben a protekcionizmussal terhelt, töredezett belső piac az okok között előkelő helyet foglal el. A

Milánó Csúcson elfogadott Fehér Könyv a valóságos **egységes belső piac megteremtését** tűzte ki célul.

1.3.8 A Fehér Könyv

A Bizottság az egységes belső piac útjában **háromféle akadályt** látott: fizikait, pénzügyit és technikai. 1992. december 31-ig 300 intézkedéssel tervezték lebontani ezeket.

A **fizikai korlátok** leépítése a belső határellenőrzés megszűnését jelenti. A teherforgalomban mind maga az ellenőrzés bürokratikus munkája, mind maga a várakozás tetemes költséget okoz (a Fehér Könyv készítése idején 8–9 milliárd ECU-re becsülték).

A személyek szabad mozgásának korlátlaná válása új kihívásokat hozott a terrorizmus elleni küzdelemben, a drogcsempészetben stb. A *Schengeni Megállapodást* még 1985-ben kötötték meg a Benelux-államok, Franciaország és az NSZK a belső határellenőrzés megszüntetéséről. Ehhez csatlakozott a későbbiekben Spanyolország, Portugália, Görögország, Olaszország és Ausztria. A megállapodás csak az 1997-es Amszterdami Szerződéssel vált a közösségi jog részévé.

A szabad mozgáshoz a tanulás és munkavállalás szabadsága is hozzátartozik. Ez viszont megköveteli a szociális juttatások megkülönböztetés nélküli igénybe vételét, valamint a diplomák, szakképzettségek kölcsönös elismerését.

A **pénzügyi korlátok** közül a legfontosabb a közvetett adók áttekinthetetlen rendszere (hozzáadott érték adó, fogyasztási adók, illetékek) a tagállamok között. Az adók különbségeinek kihasználása határozza meg és ezzel téríti el a kereskedelmet a gazdasági hatékonyság szempontjától. Két adósávba akarták terelni a tagállamok hozzáadott érték adóját, egy 14–20% és egy 4–9% közötti sávba. Az adók azonban olyan összetett költségvetési és szociális funkciót hordoznak, hogy a tervezett egységesítés helyett 1991-ben a Tanács egy 15%-os minimum szintet állapított meg, és egy alacsonyabb sávot engedélyezett speciális termékek számára.

A **technikai korlátok** voltak a burkolt piacvédelem eszközei a vámok és a mennyiségi korlátozások lebontása után. A szabványokat és egyéb nemzeti előírásokat egységesíteni kell ahhoz, hogy a versenyt ne korlátozzák. A közös szabványok, előírások kialakítása beláthatatlanul nagy feladatot jelentett volna. Az egységesítést úgy akarták felgyorsítani, hogy kimondták a szabványok, előírások kölcsönös elismerésének elvét, azaz az egyik országban jogszerűen előállított terméket a másik országba be kell engedni. A szabványok nem csekély körét kifejezetten harmonizálni kell, ill. újjak bevezetésénél a tagállamoknak egyeztetni kell a Közösséggel, hogy új kereskedelmi akadályok ne keletkezzenek.

A szolgáltatások piacának liberalizálása a mai fejlett gazdaságok struktúrája mellett kulcskérdés. Ezen belül kiemelkedően fontos a bankok és a biztosítók működési feltételeinek, valamint a **hitel- és tőkepiacnak az egységesítése**.

Az egységes belső piac szempontjából rendkívül lényeges, de politikailag annál kényesebb a **közbeszerzések** megnyitása a tagállamok vállalkozói felé, hiszen ez a GDP 7–10%-át teszi ki. Az állami szubvenciók szintén eltorzítják a versenyt, s a Római Szerződés rendelkezései ellenére a 70-es években nagy méreteket öltöttek. Ezeken a területeken a tagállamoknak a mai napig súlyos adósságaik vannak. Összességében a Bizottság szerint a jogalkotási programot 95%-ban teljesítették (COM(93) 256 final). 1988-ban egy átfogó elemzés, a **Cecchini-**

jelentés próbálta számszerűsíteni a **belső piacból várható gazdasági előnyöket**. Végül soron középtávon, azaz öt éven keresztül évente mintegy 1%-os, összességében 4,5%-os GDP növekedést vártak. A valóságos hatást nehéz megítélni, a Bizottság úgy számítja, hogy az integráció 1986 és 1992 között 0,4%-kal járult hozzá a növekedéshez (COM(94) 55 final). Tény, hogy a várt gazdasági élénkülés nem következett be, de a világgazdasági recesszió az intézkedések erejét legyengítette.

1.3.9 Az Egységes Európai Okmány

A Milánói Csúcson mint láttuk, a javaslatok sora jelezte, hogy megérett az idő a továbblépésre. Az egységes piac megvalósítása, a Fehér Könyv rendelkezéseinek végrehajtása sem volt remélhető a tagállamok világos akaratnyilvánítása nélkül. Az intézményi reform és a belső piac kiteljesítése kérdéseiben sikerült kompromisszumot kötni, amely a föderalistákat ugyan messzemenően nem elégitette ki, de a stagnálás éveinek végét vetett.

1986 februárjában írták alá az **Egységes Európai Okmányt** (Single European Act), amely 1987. július 1-jén lépett hatályba.

A közös rendelkezések között az 1. cikkelyben leszögezik, hogy „Az Európai Közösségek és az Európai Politikai Együttműködés azt a célt követik, hogy közösen tegyenek konkrét lépéseket az Európai Unió megteremtéséért.”

Az **Európai Politikai Együttműködést** ezzel szorosan hozzákötötték az integrációs folyamathoz, mivel a 30. cikkely (1) bekezdés általánosságban is leszögezi: „A Magas Szerződő Felek, akik az Európai Közösség tagjai, arra törekszenek, hogy közös európai külpolitikát dolgozzanak ki és valósítsanak meg.”

Az intézményi változások közül a legfontosabb, hogy újabb kérdésekre terjesztették ki a **többségi szavazási eljárást**.

A Közösség elhatározta, hogy megteszi azokat az intézkedéseket, amely az egységes belső piac megvalósításához szükségesek (8a. cikkely). Kizárólag átmeneti jelleggel, de az Okmány lehetőséget ad arra, hogy egyes tagállamokra, tekintettel a fejlettségbeli különbségekre, kivételes szabályozás érvényesüljön.

Megerősítették a **monetáris unió létrehozásának** szándékát. A közös politikák körébe vonták a szociálpolitikát, a kutatás-fejlesztést, a környezetvédelmet. Noha az Európai Regionális Fejlesztési Alap már egy évtizede működött, a regionális politika mint közösségi feladat rögzítése az Okmányban történt meg.

1.3.10 A Maastrichti Szerződés

Miközben a Fehér Könyv intézkedései kezdtek átkerülni a gyakorlatba, a Közösség sikeresen vett újabb akadályokat. Megegyeztek a regionális és szociális problémákat kezelő alapok megduplázásában. Azonban a világpolitikai helyzet igencsak megváltozott. A vasfüggöny leomlott, **ami politikailag átrajzolta az európai térképet**. Az egyesült Németországot a többiek egy szorosabb európai egységbe akarták beágyazni. A volt kis szocialista országok európai reintegrációja szintén közös kihívás volt.

A tagállamok külügyminiszterei egy újabb szerződés tervezetét készítették elő, amelyet az 1991. december 11-i Maastrichti Csúcson tárgyaltak meg. Ennek nyomán **1992. február 7-én írták alá a Maastrichti Szerződést**, amelyet éppúgy, mint elődeit, kompromisszumok sora

terhelt, hiszen az integráció szorosságának és kiterjedésének kívánatos mértékéről éppúgy megoszlottak a vélemények, mint korábban.

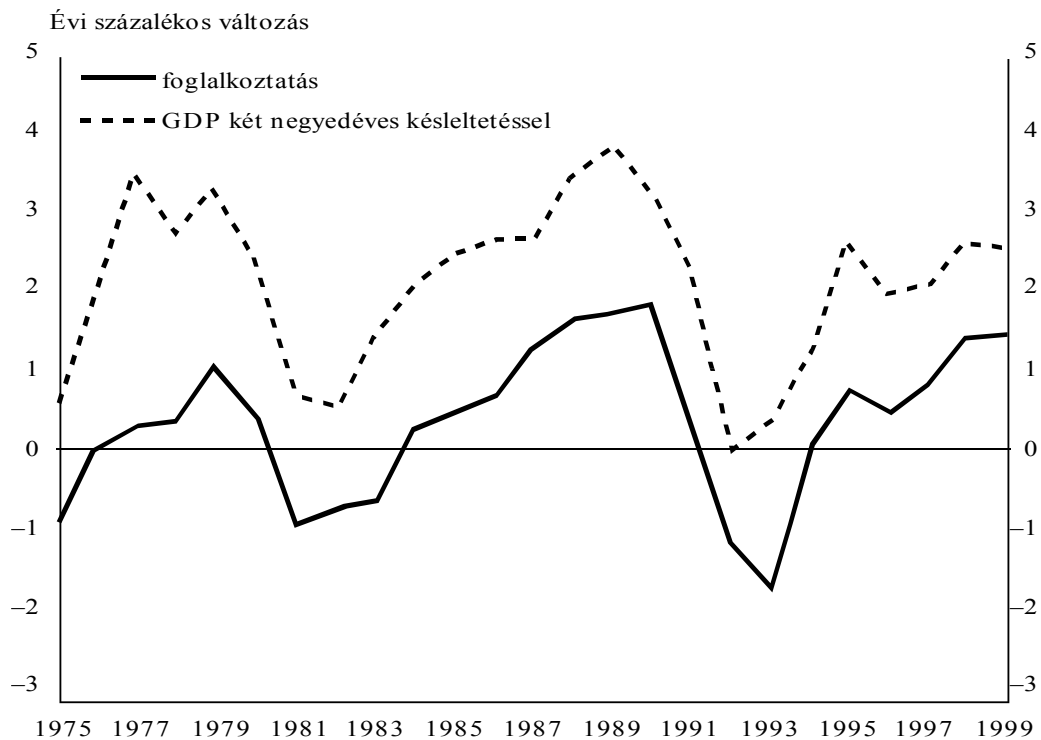
A Maastrichti Szerződés hozott egy formális változást, az Európai Közösségeket ettől kezdve **Európai Uniónak** nevezték el. A szerződés hivatalos címe Szerződés az Unióról (Treaty on European Union), amely az Unió három pilléréről rendelkezett.

A korábbi három Közösséget tömörítő **első pillér** tekintetében a leglényegesebb vállalkozás a pénzügyi unió menetrendjének rögzítése azzal, hogy legkésőbb 1999-re egységes valutát vezetnek be. A szociálpolitikát kiegészítették oktatás- és ifjúságpolitikával, beleértve a szakmunkásképzést, önálló fejezetet kapott a kultúra és a közegészségügy. A Római Szerződés eme újabb módosítása rendelkezett transzeurópai hálózatok létesítésének támogatásáról, valamint a Kohéziós Alap felállításáról. A kutatás-fejlesztés és a környezetvédelem ügyeinek szintén jó néhány cikkelyt szenteltek. Az intézmények közül a Parlament jogköre bővült.

A **második pillér**, a közös kül- és biztonságpolitikáról szóló rendelkezések közül a legfontosabb változás, hogy az 1954-es párizsi konferencián felállított Nyugat-európai Unió lenne a védelmi politika alapja, egyúttal az Unió integráns része. Emellett azonban továbbra is szorosan együttműködik a NATO-val, amelynek annak idején részévé vált.

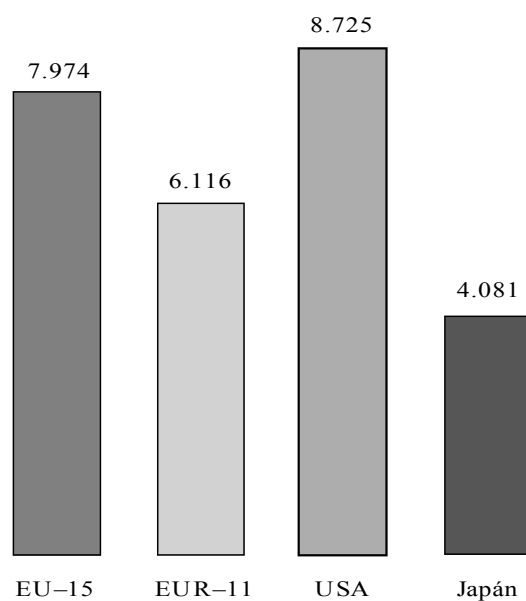
A belső határok eltörlése, a közép- és kelet-európai földindulás tette szükségessé a **harmadik pillért**, az igazság- és belügyi együttműködést. Ez főleg a rendőrségi, bűnügyi, bevándorlási kérdésekben jelent kölcsönös tájékoztatást, koordinálást.

A szerződés ratifikálása sok nehézséget okozott. Dániában 1992 júniusában népszavazás utasította el a szerződést, szeptemberben Franciaországban is „remegett a lécs”. Az 1992. december 12-én az Edinburghi Csúcson a monetáris unió végső szakaszába lépést Dánia és Nagy-Britannia egy akkori külön döntéstől tette függővé, amely jogukat a szerződéshez csatolt jegyzőkönyvben elismerték. A következő májusban megismételt népszavazás már sikeres volt Dániában, s a szerződés 1993-ban hatályba lépett.

2. ábra: A GDP és a foglalkoztatás növekedése az Unióban 1975-től 1999-ig.

Forrás: Employment in Europe 2000, European Commission 2000, 16. o.

3. ábra: A GDP folyó áron 1999-ben (milliárd euró)

Forrás: Economic portrait of the European Union 1999, European Commission 2000, 13. o.

1.3.11 A bővülés újabb hulláma

Az Unió, úgy tűnik, minden nehézsége ellenére vonzó szervezet. **1987-ben Törökország jelentette be csatlakozási kérelmét.** A török demokrácia az emberi jogok kérdéseiben nem üti meg a nyugat-európai mértéket, s az európai kultúra perifériáján levő országgal a

gazdasági integráció sem ígérkezik könnyűnek. 1999-től kezdve, a kelet-közép-európai bővülés esedékessé válásával párhuzamosan vetődött fel, hogy csatlakozási partnerséget létesítsenek Törökországgal, amiről azután a 2000-es Nizzai Csúcson döntöttek.

1990-ben két újabb mediterrán ország, *Málta* és *Ciprus* nyújtott be hivatalos csatlakozási kérelmet.

Az EFTA tagállamok szorgalmasan építették az **Európai Gazdasági Térséget** (European Economic Area = EEA) a Közösséggel, amelynek egyévtizedes munkálatai 1992-ben zárultak le. Közben az EFTA-országok egymás után jelentkeztek tagsági kérelemmel, Ausztria 1989-ben, Svédország 1991-ben, Finnország, Svájc és Norvégia 1992-ben. **1995.** január 1-jétől végül három új tagállammal bővült az Unió, **Ausztriával, Svédországgal, Finnországgal.** Norvégiát immár másodszor tartja távol egy népszavazás. Az EEA viszont elveszítette a jelentőségét, hiszen az EU-n kívül csak Norvégia, Izland és Liechtenstein a tagjai.

1.4 Az Amszterdami Szerződés és a keleti bővülés kilátása

A Maastrichti Szerződés megkötésekor már látható volt, hogy a várható bővülések után az EU intézményrendszere reformokra szorul. Ezért egyik cikkelye előírta, hogy 1996-ban kormányközi konferenciát kell összehívni.

A Torinóban megtartott konferencia másfél évig tartott, **1997** júniusában zárták le. Az eredményeket az az év októberében aláírt **Amszterdami Szerződésben** foglalták össze. Az Európai Parlament jogköre bővült, valamint a második és a harmadik pillér erősítésében történt előrelépés. A foglalkoztatáspolitikát olyan értelemben vált közös politikává, hogy a nemzeti politikákat össze kell hangolni, aminek a részleteit majd a szociálpolitika tárgyalásánál ismerjük meg. A Maastrichti Szerződést követő nehézkes népszavazások tanulságát levonva foglalkoztak a polgárközei, átlátható működés megteremtésével. A lényeges reformlépések elmaradtak, így 2000-re újabb kormányközi konferencia összehívásáról döntöttek.

1997-ben jelent meg a **Bizottság javaslata** mind az Unió reformjával, mind a keleti csatlakozással kapcsolatban **Agenda 2000** címmel. Az Európai Tanács 1999-ben a Berliini Csúcson fogadta el a 2000–2006 közötti költségvetési irányelvekkel együtt.

1998-ban tizenegy társult ország került be a tagjelöltek körébe, közülük öt kelet-közép-európai országgal és Ciprussal megindultak a csatlakozási tárgyalások. A 2000-es kormányközi konferencia az év végén Nizzában zajlott le, ahol abban a minimális intézményi reformban megegyeztek, ami az újabb bővülést lehetővé teszi. Az eredményeket a **2001-ben** aláírt **Nizzai Szerződésben** foglalták össze. Ennek keretében rendelkeztek arról, hogy az ötven évre kötött Párizsi Szerződés 2002-ben történő megszűnte után az Európai Szén- és Acélközösség vagyona az Európai Közösségre száll.

1.4.1 A lisszaboni stratégiától az „alkotmányozáson” át a 27 tagú Európai Unióig

Az ezredfordulón az Unió egy folyamatot indított el az integráció jövője és dinamizálása érdekében, a **lisszaboni stratégiát**. A világ gazdaságában Kína és India erősödésével a verseny tovább éleződött, miközben az Unió versenyképessége elmaradt az USA-tól, az európai jóléti rendszerek, az „európai társadalmi modell” fenntartása veszélybe került. Ebben a helyzetben az Európai Tanács 2000. márciusi lisszaboni ülésén egy évtizedes stratégiát határozott el. Ennek értelmében **2010-re az Unió a világ legversenyképesebb, legdinamikusabb tudásalapú társadalma lenne, amely fenntartható gazdasági növekedésre képes, több és**

jobb munkahellyel és nagyobb társadalmi kohézióval. A következő években bővítették és helyenként számszerűsítették a célkitűzéseket. Ezekből a legfontosabbak:

- Biztosítani kell az évi átlagos 3 százalékos gazdasági növekedést, amely 20 millió munkahely létesítését teszi lehetővé 2010-ig.
- A versenyképesség javítása érdekében liberalizálni kell a telekommunikációt és a közszolgáltatásokat, a közlekedést és a szállítást, vállalkozóbarát környezetet kell létrehozni, különösen a kis- és középvállalkozások számára.
- A kutatás-fejlesztés erősítésének céljai között számszerűen is megfogalmazták, hogy a K+F-re fordított kiadások EU átlagban ériék el 2010-re a GDP 3 százalékát.
- A foglalkoztatás bővítése azt jelenti, hogy 2010-re a foglalkoztatási ráta érje el a 70 százalékot, a nők esetében a 60 százalékot, az idősebb dolgozókéban pedig az 50 százalékot.
- Modernizálni kell a szociális védelem rendszerét.
- A fenntartható növekedés és a környezet védelmének céljai közé tartoznak többek között az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának az 1990-es szinthez képest 8 százalékos csökkentése 2010-re, illetve az elektromos áram 22 százalékának megújuló energiaforrásokból történő előállítására 2010-re.

A célok megvalósítására úgynevezett **nyitott koordinációs mechanizmust** alkalmaznak, ami a tagállamok közvetlen együttműködését jelenti. Ennek keretében megismerik egymás legjobb gyakorlatát (best practice), indikátorokat, mérőszámokat határoznak meg, amelyekkel az egyes célok teljesítését mérni tudják a tagállamokban.

A lisszaboni stratégia meghirdetésétől kezdve a célok realitását súlyos kritikával illették, maga az Unió is **elemzéseket** végeztetett az **André Sapir**, majd a **Wim Kok** vezette bizottsággal. Eltérő mértékben ugyan, de mindkét bizottság jelentése komoly nehézségekre mutatott rá. Az Unió az Európai Tanács 2005 tavaszán tartott brüsszeli ülésén a Bizottság félidei felülvizsgálata alapján mégis a lisszaboni stratégia folytatása mellett döntött, melynek nyomán az Európai Bizottság a **2005-2008, majd 2008-2010 közötti időszakra is integrált iránymutatásokat** fogadott el. Ezeket figyelembe véve az egyes tagállamoknak nemzeti reformterveket kellett készíteni, és ezek megvalósításáról minden évben jelentést benyújtani. A lisszaboni folyamatnak ennek ellenére súlyos gyengesége maradt, hogy az Uniónak nincs eszköze a nemzeti reformtervek megvalósításának számonkérésére, valamint az is, hogy a célrendszer túlságosan szerteágazó, amelyet 27 nagyon különböző fejlettségű tagállamnak kellene követnie. A lisszaboni stratégia **nem érte el a kitűzött célokat.** A **munkahelyteremtésben** elért, legígéretesebb **eredményeket a 2008-as válság tette tönkre.**

Az Európai Unió másik nagy vállalkozása ebben az időszakban egy úgynevezett alkotmányos szerződés kidolgozása volt, amellyel elő akarta segíteni a demokratikus döntéshozatalt, az irányítás egyszerűsítését, korszerűsítését. A **2001-ben** a belgiumi **Laekenben** az Európai Unió akkori 15 tagállamának állam- és kormányfői úgy határoztak,

hogyan összehívják az „**Európai Konventet**”⁵ azzal a feladattal, hogy készítse el a már **létező európai szerződések módosítását**.

2003. június-júliusában az Európai Konvent konszenzussal elfogadta egy **Európai Alkotmány tervezetét**. Ezt a tervezetet a tagállamok kormányküldötteiből álló Kormányközi Konferencia elé bocsátották, ahol az állam- és kormányfők 2004 nyarán megállapodásra jutottak.

Az **Európai Alkotmányt a 25 tagállam állam- és kormányfői 2004. október 29-én írták alá** Rómában. 4 részből áll: az első az Európai Unió értékeit, célkitűzéseit, hatásköreit, döntéshozatali eljárásait és intézményeit határozza meg, valamint említést tesz az Unió jelképeiről, az uniós polgárságról, a demokratikus életről, illetve a pénzügyekről; a második rész újratárgyalja az „Európai Unió Alapjogi Chartáját”; a harmadik rész ismerteti az Európai Unió politikáit, bel- és külpolitikai tevékenységeit, valamint működését; a negyedik rész pedig az általános és záró rendelkezéseket, köztük az alkotmányos szerződés elfogadásának és módosításának eljárásait tartalmazza.

A szerződést a hatályba lépéséhez az **államoknak ratifikálniuk** kellett, ami **egyes országokban a parlamenti elfogadást**, más országokban sikeres **népszavazást** követelt meg. Nagy megrázkódtatást váltott ki, hogy a francia és a holland népszavazás 2005-ben elvetette az alkotmányos szerződést. Hiába fogadta el a tagállamok többségének parlamentje, egy sor népszavazást elhalasztottak. Az alkotmányos szerződés jövője ezzel megpecsételődött.

Sikerként könyvelhette el viszont az Unió, hogy **2004. május 1-jével nyolc közép- és kelet-európai ország, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia, valamint két földközi-tengeri szigetország, Ciprus és Málta** lépett a tagok sorába. **2007. január 1-jével** folytatódott a bővülés **Bulgária és Románia** csatlakozásával. Tagjelöltek ekkor még Horvátország, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság és Törökország. Utóbbi tagsága a kulturális, vallási különbözőség, az emberi jogok tiszteletben tartásának problémái miatt sok kérdést vet fel, és a meglehetősen bizonytalan jövőbe tolódot.

1.5 A Lisszaboni Szerződés

Az alkotmányos szerződés kudarc hatására az Európai Tanács 2006 júniusában felkérte a német elnökséget, hogy készítsen jelentést a következő lépésekről. Ez a jelentés – és nem utolsósorban Angela Merkel német kancellár diplomáciai teljesítménye – lehetővé tette az Európai Tanács számára, hogy 2007. június 21–22-i ülésen megállapodjon egy kormányközi konferencia összehívásáról, amely a kibővített Unió érdekében módosítja a jelenlegi szerződéseket.

Az állam- és kormányfők, miután megállapodtak az egyes kérdésekkel kapcsolatban felmerült véleménykülönbségeket illetően, végül a 2007. október 18-19-i lisszaboni csúcstalálkozón pontot tettek az Európai Unió intézményeiről szóló, hat éve folyó vitasorozat végére. A **reformszerződés** középpontjában az uniós modernizáció és reform szükségességének kérdése áll. **Legfontosabb célkitűzése**, hogy:

⁵ Az Európai Konvent Valéry Giscard d'Estaing elnöklete alatt 2002 februárjában kezdte meg munkáját 105 taggal, akik a tagállamok és a tagjelölt országok kormányait, e tagállamok nemzeti parlamentjeit, az Európai Parlamentet és a Bizottságot képviselték.

- az **EU demokratikusabb** szerveződéssé váljon, amely – az európai polgárok elvárásainak megfelelően – részvételen alapul, elszámoltatható, nyitott és átlátható
- az **EU hatékonyabb szerveződéssé váljon**, amely képes választ adni a napjainkban globálisan – például az éghajlatváltozással, a biztonsággal és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban – jelentkező kihívásokra.

Miután az Európai Tanács elfogadta a szerződés végleges szövegét a tagállamok 2007. december 13-án írták alá azt. Az alkotmánnyal ellentétben az EU vezetői ekkor jelezték, nem kívánják népszavazásra bocsátani a reformszerződést, nehogy ismét leszavazzák azt. Írországon azonban az adópolitika nemzeti szuverenitásának, a hagyományos ír semlegességnek, valamint az „etikai” (családjogi, oktatási, vallási stb.) kérdések kapcsán felmerülő érdekek miatt szükséges volt a referendum. Ezt követően a cseh, a német és végül az ír döntéstől függő lengyel aláírás is megérkezett. Hazánk elsőként fogadta el a Lisszaboni Szerződés kihirdetéséről szóló törvényjavaslatot.

A **Lisszaboni Szerződés 2009. december 1-jén lépett hatályba**. A Szerződés új intézményi szabályokkal igyekszik demokratikusabbá, átláthatóbbá és hatékonyabbá tenni az akkor 27 tagú Európai Unió működését.

A **Tanács állandó elnöki tisztségének bevezetésével** arcot ad az Európai Uniónak, a **Parlament hatáskörének növelésével** felerősíti az állampolgárok hangját a döntéshozatalban, a **Bizottság biztosai számának korlátozásával** egyszerűsíti a jogalkotást. Ugyanakkor a Lisszaboni Szerződés a 2004-ben kezdeményezett Alkotmányszerződéshez képest kompromisszumokon alapul és néhány fontos változás csak 2014-től, és nem pedig a Szerződés életbelépésének napjától érvényes.

A reformszerződés egyik legnagyobb jelentőségű rendelkezése, hogy **az Európai Uniót egységes jogi személyiséggel ruházza fel** mindhárom pillérben. A Szerződés tehát egyetlen egy entitásban egyesíti a három pillért (felszámolja a pilléres struktúrát), és ezekre egy egységben terjeszti ki az Európai Unió kifejezést. Az egységes jogi személyiség biztosításának része, hogy a reformszerződés átnevezi az Európai Unió működéséről szóló szerződéssé (EUMSZ) és ebben a szerződésben a Közösség elnevezés mindenhol Unióra változik. Míg a Szerződés életbelépéséig kizárólag az Európai Közösség (első pillér) rendelkezett jogi személyiséggel és köthetett nemzetközi szerződéseket, most már az EU veheti igénybe a nemzetközi fellépés valamennyi eszközét (pl.: nemzetközi szerződések megkötése, tagság nemzetközi szervezetekben stb.).

Az alapjogokat védelmező **Alapjogi Chartát a Szerződés szövege nem tartalmazza** ugyan Nagy-Britannia ellenállása miatt, **de** hivatkozik annak elfogadására és garantálja a Chartába rögzített szabadságokat és elveket, vagyis **betartása jogilag kikényszeríthető**. Kivételt képez ez alól Nagy-Britannia és Lengyelország, akik éltek az „**opt-out**” lehetőségével. Az Unióhoz ezen túl csak azok az országok csatlakozhatnak, akik elfogadják és tiszteletben tartják a Chartában megfogalmazott értékeket. Az integráció történetében első alkalommal került meghatározásra egy ún. önkéntes kilépési záradékban **az Unióból való kilépés lehetőségének módja** is az 50. cikkben. Így az Európai Unióhoz csatlakozott tagállamok egyéni döntésétől függ, hogy a Közösségen belül kívánnak-e maradni.

A kompromisszumokon alapuló új reformszerződés egy kisebb változtatást kivéve megtartja az alkotmányban szereplő intézményi reformokat, egységes jogi személyiséget

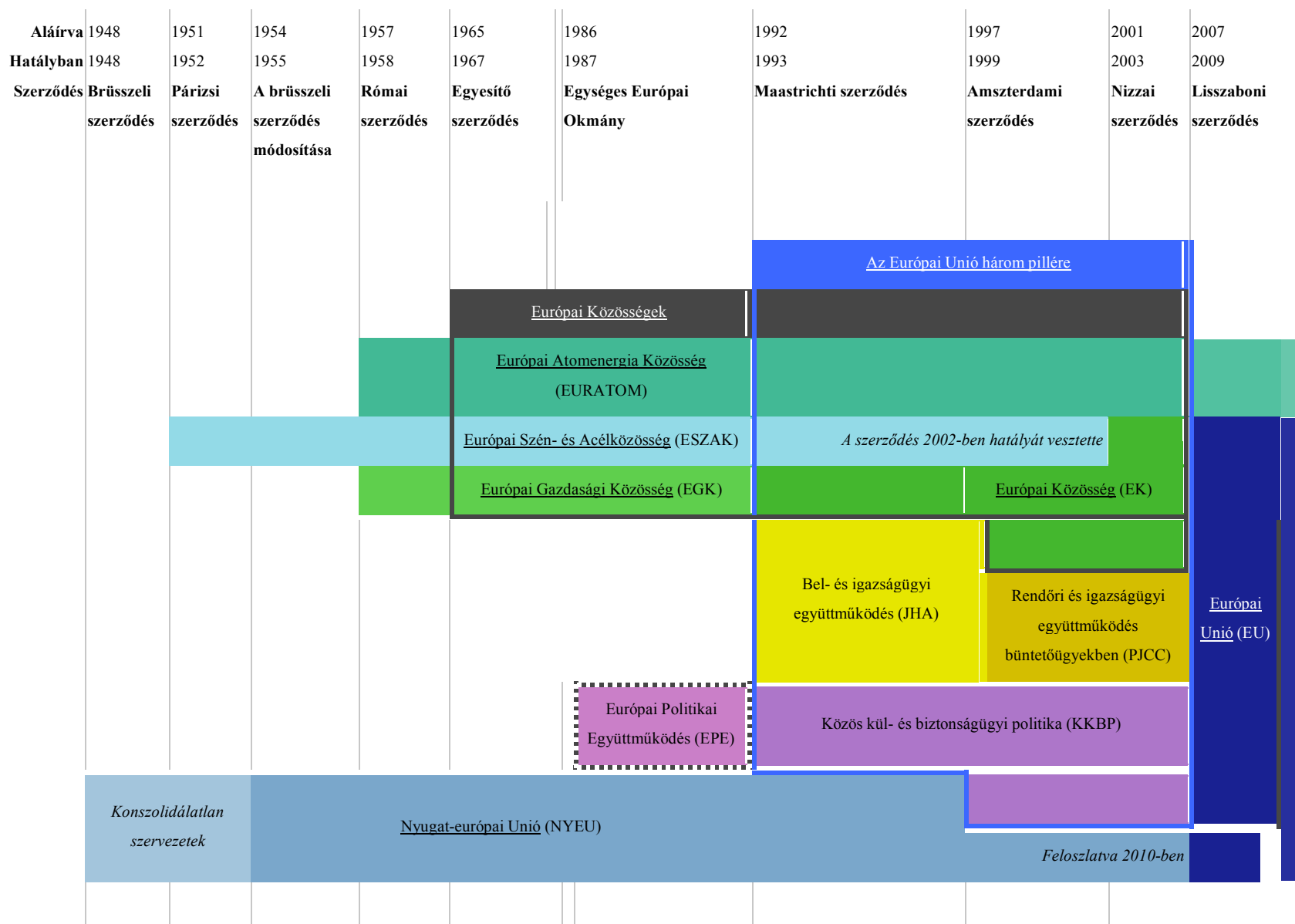
biztosít az uniónak, növeli a nemzeti parlamentek az uniós jogalkotásba való beleszólását, nyilatkozatban rögzíti az európai jog a nemzeti joggal szembeni elsőbbségét, és majd 50 területen felszámolja a tagállamok vétőjogát.

Ugyanakkor a szerződés 2014-ig érvényben tartotta az akkori szavazati rendszert, és közvetlenül nem tartalmazza az Alapjogi Chartát. A megállapodás számos kimaradási lehetőséget és kivételt engedélyez az egyes tagállamoknak, s meghiúsult az alapidokumentum egyszerűsítésének célja is. A tagállamok minden olyan elemet kivettek a szövegből, amely az EU-t, mint szuperállamot tüntetné fel, így kikerültek a dokumentumból a szimbólumok, a külügyminiszter – igaz ennek csak az elnevezése változott – és a szerződés elnevezése reformszerződésre változott.

Az új szerződésnek köszönhetően az Unió hatékonyabban tudja majd ellátni az energiaügy, a fenntartható fejlődés, a határokon átnyúló bűnözés és a bevándorlás terén adódó feladatokat.

A reformszerződés úgy rendelkezik, hogy az Unió és a tagállamok a **szolidaritás** szellemében közösen lépjenek fel, ha az egyik tagországot terrortámadás éri, illetve természeti csapás vagy ember által okozott katasztrófa sújtja. A dokumentum az energiaügyek területén gyakorolt közösségvállalás fontosságát is hangsúlyozza. Az **intézményi reformok** továbbá egységes nemzetközi fellépést biztosítanak a Közösség számára.

Mindezek ellenére, míg az alkotmány az összes eddigi szerződést váltotta volna fel, ez a 250 oldalas reformszerződés csak egy újabb lesz a régiek sorában. Az Unió így két szerződésen alapul: az **Európai Unióról szóló szerződésen** (EUSZ), ami az Unió céljait, elveit, az intézményrendszerre vonatkozó általános előírásokat, valamint a kül- és biztonságpolitika szabályozását tartalmazza; valamint az **Európai Unió működéséről szóló szerződés** (EUMSZ), ami működési alapelveket, az Unió hatásköreit, az uniós szakpolitikák és az intézmények működésének részletes szabályozását foglalja magában.

4. ábra: A szerződések és módosításaik, valamint hatásuk időrendben

Az új szerződés nyomán **háromféle hatáskört** különböztetnek meg, **a kizárólagos, a megosztott és a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő hatáskört.**

Azon a területen, ahol a Szerződések **kizárólagos hatáskört** ruháznak az Unióra, kizárólag az Unió alkothat és fogadhat el kötelező erejű jogi aktust, a tagállamok pedig csak annyiban, amennyiben az Uniótól erre felhatalmazást kapnak, vagy az Unió jogi aktusát hajtják végre.

Azon a területen, ahol a Szerződések a tagállamokkal **megosztott hatáskört** ruháznak az Unióra, mind az Unió, mind pedig a tagállamok alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat. A tagállamok a hatáskörüket csak olyan mértékben gyakorolhatják, amilyen mértékben az Unió erre lehetőséget hagyott.

A kutatás, a technológiafejlesztés és az úrkutatás területén a tagállamok jogosultsága erősebb. Az Unió rendelkezik ugyan hatáskörrel egyes intézkedések megtételére, különösen programok kidolgozására és megvalósítására; e hatáskör gyakorlása azonban nem akadályozhatja meg a tagállamokat saját hatásköreik gyakorlásában. A tagállamok **gazdaság- és foglalkoztatáspolitikájának összehangolása** sem esik a megosztott hatáskör általános szabályai alá, hanem az **EUMSZ külön rendelkezik** az összehangolás rendjéről.

1.6 A 2008-as gazdasági válság és utóhatásai

Az EUMSZ hatályba lépése előtt, **2008-ban kezdődött gazdasági válságot** követően több uniós országban megingott az államháztartás egyensúlya. Emiatt az euróövezet 16 országa megállapodott egy tervről, amely költségvetési helyzetük megszilárdításában volt hivatott segíteni őket⁶. Az Európai Unión végigsöprő gazdasági válság a legnagyobb mértékben Görögországot és a többi mediterrán országot sújtotta.

Részből a válságból való kilábalás hívta életre az „**Európa 2020**” az Európai Unió 10 évre szóló foglalkoztatási és növekedési stratégiáját. A stratégiát az EU 2010-ben indította útnak abból a célból, hogy **megteremtse az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés feltételeit.** Abból indultak ki, hogy az 1930-as évek óta tapasztalt legsúlyosabb világszintű gazdasági válság miatt túlzott eladósodással, lassú strukturális növekedéssel és magas munkanélküliséggel kell szembenézni. A makrogazdasági stabilitás helyreállítása, valamint az államháztartás fenntarthatóvá tétele a növekedés és foglalkoztatás előfeltétele. A szerkezeti reformok döntő fontosságúak a hosszú és fenntartható fellendüléshez és szociális modellek fenntarthatóságának megőrzéséhez. Az európai versenyképesség, termelékenység, növekedési potenciál és gazdasági konvergencia növelése érdekében az új stratégia a következő kiemelt területekre összpontosít: tudás és innováció, fenntarthatóbb gazdaság, magas foglalkoztatottsági szint és társadalmi befogadás⁷. Időközben az Európai Unió a **2013. július 1-i horvát csatlakozással 28 tagúvá** vált.

⁶ A témáról bővebben a Gazdasági és monetáris integrációról szóló fejezetben lesz szó.

⁷ A célokról és a megvalósítás menetéről részletesebben későbbi leckében lesz szó.

Ország	Főváros	Csatlakozás	Népesség	Terület (km ²)
Ausztria	Bécs	1995. január 1.	8 451 900	83 855
Belgium	Brüsszel	alapító	11 161 600	30 528
Bulgária	Szófia	2007. január 1.	7 284 600	110 994
Ciprus	Nicosia	2004. május 1.	865 900	9 251
Csehország	Prága	2004. május 1.	10 516 100	78 866
Dánia	Koppenhága	1973. január 1.	5 602 600	43 075
Egyesült Királyság	London	1973. január 1.	63 730 100	243 610
Észtország	Tallinn	2004. május 1.	1 324 800	45 227
Finnország	Helsinki	1995. január 1.	5 426 700	338 424
Franciaország	Párizs	alapító	65 633 200	674 843
Görögország	Athén	1981. január 1.	11 062 500	131 990
Hollandia	Amszterdam	alapító	16 779 600	41 543
Horvátország	Zágráb	2013. július 1.	4 262 100	56 594
Írország	Dublin	1973. január 1.	4 591 100	70 273
Lengyelország	Varsó	2004. május 1.	38 533 300	312 685
Lettország	Riga	2004. május 1.	2 023 800	64 589
Litvánia	Vilnius	2004. május 1.	2 971 900	65 200
Luxemburg	Luxembourg	alapító	537 000	2 586
Magyarország	Budapest	2004. május 1.	9 908 800	93 030
Málta	Valletta	2004. május 1.	421 400	316
Németország	Berlin	alapító	80 523 700	357 021
Olaszország	Róma	alapító	59 685 200	301 338
Portugália	Lisszabon	1986. január 1.	10 487 300	92 390
Románia	Bukarest	2007. január 1.	20 057 500	238 391
Spanyolország	Madrid	1986. január 1.	46 704 300	504 030
Svédország	Stockholm	1995. január 1.	9 555 900	449 964
Szlovákia	Pozsony	2004. május 1.	5 410 800	49 035
Szlovénia	Ljubljana	2004. május 1.	2 058 800	20 273

1. táblázat: A tagállamok alap információi

Forrás:

Az Európa 2020 stratégia céljainak megvalósítása felé tett előrehaladás ösztönzése és a megvalósítás nyomán követése az ún. **európai szemeszter**, azaz a gazdasági és költségvetési politikák uniós koordinációjának éves ciklusa keretében valósul meg.

1.7 Az EU-t napjainkban is próbára tevő kihívások

Az elmúlt hat évtized buktatókkal és kihívásokkal teli munkájának egyik elismerése, hogy **2012-ben** az Európai Unió kapta meg a **Nobel-békedíjat**. Az elismerés annak a munkának szól, melyet az EU a béke és a megbékélés előmozdításáért, valamint a demokrácia és az emberi jogok védelmében végez. Az ezen a téren elért sikerek és a gazdasági válság kezelése mellett az EU-nak olyan kihívásokkal is szembe kell néznie az utóbbi években, melyek külön-külön is nagy terhet rónak az Európai Unióra.

Ilyen, a közel-keleti folyamatok, fegyveres konfliktusok (Afganisztán) polgárháborúk (Szíria), valamint főleg afrikai országokat érintő éghajlati tényezők nyomán kialakult gazdasági,

szociális, foglalkoztatási, de még integrációs kihívást is jelentő **bevándorlási hullám**. Csak 2015-ben az év végéig hozzávetőlegesen egymillió menedékkérő érkezik Európába. Sokan közülük a szíriai polgárháború miatt váltak földönfutóvá, és a nemzetközi közösség védelmére szorulnak. Az uniós országok vezetői úgy döntenek, hogy szigorítani kell a határőrizetet az EU külső határain és csökkenteni kell az Európába érkező menedékkérők számát. Ebből a célból az EU együttműködik a szomszédos országokkal, elsősorban Törökországgal. A téma azóta is aktuális, nem kizárólag Európában, hiszen a 2016 májusában Japánban megrendezett G7-csúcson is napirenden volt.

A gazdasági válsághoz vagy éppen a migrációhoz képest is más természetű, de semmiképpen nem független és hasonlóan “égető” kihívás a **brit tagság kérdése**. Bár sokak szerint még nem lezárt “ügy”, így mindenképpen foglalkozni kell vele már pusztán a kilépés kimenetei és ezek gazdasági hatásai miatt is. Az előzményeket tekintve érdemes megjegyezni, hogy 2016 februárjában az Európai Tanács ülésén az uniós országok vezetői megállapodtak az Egyesült Királyság Európai Unió belüli helyzetének újraszabályozásáról. A megállapodás elemei közé tartozott az is, hogy az EU további lépéseket tesz a gazdaság versenyképességének előmozdítására, illetve hogy az uniós tagországok átmenetileg korlátozhatnak egyes szociális ellátásokat az uniós országokból érkező migránsok esetében. Ezen túlmenően a megállapodás biztosítékokat vezetett be a szubszidiaritás megerősítése érdekében. Az ülésen David Cameron miniszterelnök bejelentette, hogy az Egyesült Királyságban **2016. június 23-án népszavazást** tartanak arról, hogy az ország az Európai Unióban maradjon-e, vagy sem. A népszavazáson a brit szavazók **52%-a az Európai Unióból való kilépés mellett** tette le a voksát, az uniós tagságot igenlő 48% ellenében. Az Európai Unióról szóló szerződés 50. cikke határozza meg, mi az eljárás, ha egy tagállam úgy határoz, hogy kilép az Európai Unióból. Az Egyesült Királyság mindaddig az EU tagállama marad, amíg az Unióból való kilépés menetéről és feltételeiről szóló tárgyalások le nem zárulnak. Elsőként 2016. szeptember 16-án 27 uniós ország állam-, illetve kormányfői nem hivatalos ülést tartanak Szlovákiában, Pozsonyban, hogy az Unióból való kilépésről született brit döntés kapcsán politikai megbeszéléseket kezdjenek a 27 tagúra csökkenő EU jövőjéről. Megállapodnak az úgynevezett **pozsonyi nyilatkozatról és ütemtervről**, amely meghatározza a következő hónapok során teljesítendő célokat. 2017 márciusában az előző évi népszavazás eredménye alapján tett bejelentéssel megkezdődik a Lisszaboni Szerződés 50. cikke szerinti kilépési folyamat.

Végül néhány nem kizárólagosan az EU-t érintő kihívásról is érdemes említést tenni. **2015** decemberében 195 ország részvételével megrendezett párizsi ENSZ-konferencián új **nemzetközi éghajlat-változási egyezmény** születik, melynek értelmében Földünk átlaghőmérséklet-növekedését 2 Celsius-fok alatt kell tartani. 2016 szeptemberének végén az EU miniszterei jóváhagyják a Párizsban született ENSZ-klimamegállapodás Európai Unió általi ratifikációját. Ezzel megnyílik az út a megállapodás hatálybalépése előtt.

Az Európai Unió külpolitikai kapcsolatai alakulásáról is érdemes már itt egy pár szót ejteni. **2014** februárjában több hónapig tartó tömegtüntetéseket követően az ukrán parlament megfosztja hivatalától az ukrán elnököt. Az elhúzódó politikai instabilitás hátterében az országnak az Európai Unióhoz, illetve Oroszországhoz fűződő viszonyával kapcsolatban felszínre került

ellentétek állnak. Az Ukrajnához tartozó **Krím félszigetet Oroszország jogellenesen annektálta**. A félsziget önkényes birtokbavételét az EU elítéli.

2016. október 30.-án az EU és Kanada vezetői összeülnek Brüsszelben, hogy aláírják a **CETA** néven ismert átfogó **gazdasági és kereskedelmi megállapodást**. Az Európai Parlament – az uniós szintű ratifikációs folyamat záróakkordjaként – 2017 februárjában szavazza meg az EU és Kanada közötti átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodást (CETA). A CETA akkor fog hatályba lépni, amikor a megállapodást Kanada és az uniós tagállamok is ratifikálják.

2017 márciusában az Európai Bizottság **fehér könyvet** tesz közzé **Európa jövőjéről**⁸, melyben – a március 25-i római csúcstalálkozó előtt – 5 lehetséges forgatókönyvet vázol fel arra vonatkozóan, milyen fejlődési utat járjon be az Európai Unió a jövőben. Ezek röviden:

- Megy minden tovább: A 27 tagú Európai Unió arra összpontosít, hogy végrehajtsa eredményközpontú reformprogramját.
- Csakis az egységes piac: A 27 tagú EU-ban fokozatosan ismét az egységes piac működtetése kerül a középpontba.
- Aki többet akar, többet tesz: A 27 tagú Európai Unió lehetővé teszi az arra kész országok számára, hogy egyes területeken szorosabbra fonják együttműködésüket.
- Kevesebbet hatékonyabban: A 27 tagú EU arra összpontosít, hogy meghatározott szakpolitikai területeken többet és gyorsabban valósítson meg, miközben más területeken kevesebbet tesz.
- Sokkal többet együtt: A tagállamok úgy döntenek, hogy az összes szakpolitikai területen sokkal többet tesznek együtt.

A fehér könyv emellett lehetőséget kínál az európai polgároknak és vezetőknek, hogy kifejezésre juttassák, véleményük szerint mi lenne a helyes irány a jövőre nézve.

⁸ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/feher_konyv_europa_jovojerol_hu.pdf

Irodalom

- A belső piac megvalósítása (A Bizottság Fehér Könyve), Kereskedelmi Minisztérium, 1988.
- Beutler, Bengt–Bieber, Roland–Pipkorn, Jörn–Streil, Jochen: Die Europäische Union, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1993. 30–113. pp.
- Cafruny, Alan W.–Rosenthal, Glenda G. (szerk.): The Maastricht Debates and Beyond, Lynne Rienner Publisher, Longman, Harlow, 1993. 1–142. pp.
- Cecchini, Paolo: The European Challenge 1992, Wildwood House, Aldershot, 1990.
- European Council (2010): EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. COM(2010) 2020, European Commission, Brussels
- Farkas Beáta (2008): The First Cycle of the Relunched Lisbon Strategy, In Jesien, L. (szerk.): European Policy in the Making. Tischner European University, Kraków, 363-386. o.
- Farkas Beáta – Várnay Ernő (2011): Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába. JATEPress Szeged.
- Farkas Beáta – Várnay Ernő (2002): Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába. JATEPress Szeged.
- Farkas Beáta – Pelle Anita – Somosi Sarolta – Várnay Ernő (2008): Kiegészítés Farkas Beáta – Várnay Ernő (2002): Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába c. könyvéhez.
- Fazekas Judit (szerk.): Az európai integráció alapszerződésai, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000
- Featherstone, Kevin: European Internal Market, Routledge, London, 1990.
- Jacquemin, Alexis–Wright, David: The European Challenges post-1992, Edward Elgar, Aldershot, 1993.
- Moussis, Nicholas: Access to European Union, Euroconfidential, Genval, 1997. 24–64. pp.
- Nicholson, Frances–East, Roger: From the Six to the Twelve: The Enlargement of the European Communities, Longman, Harlow, 1987.
- Pelkmans, Jacques (2001): European Integration – Methods and Economic Analysis. Pearson Education Limited, Essex.
- Pinder, John: The Building of a Union, Oxford University Press, Oxford, 1991. 1–77. pp.
- Pryce, Roy (szerk.): The Dynamics of European Union, Routledge, London & New York, 1993.
- Tsoukalis, Loukas: The New European Economy, Oxford University Press, Oxford, 1993. 1–99. pp.

Fontosabb linkek:

A Schuman-nyilatkozat – 1950. május 9.: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_hu

Az európai szemeszter felépítése:

http://ec.europa.eu/europe2020/images/european_semester_en_big.jpg

A Római Szerződés aláírásának 60. Évfordulója kapcsán:

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2017/03/25-informal-meeting/>

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE